

PEKKA MASONEN

Voiko Afrikan historiaa tutkia vain väärin?

Afrikanismi, afrosentrismi ja historiantutkijan vastuu

Afrikan asema maailmanhistoriassa on ristiriitainen. Yleensä se näytetään vain kohteena; harvoin itsenäisenä toimijana. Nekin, jotka suhtautuvat Afrikkaan myönteisesti, kuvittelevat helposti, että maanosan menneisyys on yhtä kehittymätön kuin sen taloudellinen tilanne nykyään. Ristiriitoja aiheuttaa se, että Afrikan historiaa kirjoittavat pääasiassa muut kuin afrikkalaiset itse. Afrikan historian kirjoitus on aina ollut poliittista. Ikään kuin Afrikan menneisyyttä ei voisi olla olemassa ilman länsimaita – hyvässä ja pahassa.

Historian totuus

Historiantutkimuksen totuudellisuus on kysymys, joka yleensä aiheuttaa päänsärkyä enemmän muille kuin historian tutkijoille. Etenkin yhteiskuntatieteilijät korostavat mielellään, että historia ei ole tositedettä vaan pelkkää menneisyyden kuvailua – tai näin ainakin monet historioitsijat ajattelevat.

Keskustelu päättyy helposti hedelmättömään kinasteluun. Mielekkäämpää on pohtia niiden käytännöllisten menetelmien luotettavuutta, joiden avulla historioitsijat etsivät tietoa menneisyydestä ja muodostavat päätelmiään. Länsimaissa kulttuurissa on tätä tarkoitusta varten kehittynyt erityinen ”historiallinen metodi”. Kyseessä ei ole kaiken selittävä teoria tai kaava, jonka muuttujia vaihdellen tutkija voisi ratkaista minkä tahansa menneisyyden ongelman. Käytännössä historiallinen metodi tarkoittaa tutkijayhteisölle ominaista asennetta, joka sisäistetään opintojen yhteydessä. Tähän asenteeseen kuuluu esimerkiksi sellaisia yleisiä periaatteita kuten käsitteiden täsmällinen määrittely, lähdekritiikki, rehellisyys, pyrkimys etsiä järjestelmällisesti aineistoa, joka tukee tutkijan oletuksia tai kumoaa ne, sekä tietoisuus esitettyjen väitteiden edustavuuden suhteellisuudesta.¹

Historiallinen metodi ei ole mikään länsimaiden patentti vaan samoja periaatteita on aika ajoin pulpahtanut esiin muissakin kulttuureissa. Esimerkiksi marokkolainen mutta Egyptissä vaikuttanut Ibn Khaldūn (1332–1406) pohti universaalihistoriansa johdannossa (*Muqaddima*) lähdekritiikin ongelmia kauan ennen kuin asiaan kiinnitettiin huomiota Euroopassa. Tämä ei kuitenkaan muuta sitä tosiasiaa, että tieteellisen historiantutkimuksen käytännölliset menetelmät ovat kehittyneet pisimmälle juuri länsimaissa.² Selitys ei ole länsimaisen kulttuurin ylivertaisuus vaan määrätty historiallinen tilanne. Tieteellinen historiantutkimus syntyi 1800-luvun alussa, jolloin alettiin kiinnittää huomiota

ilmiöiden syihin ja seurauksiin. Samaan aikaan teollistuminen muutti ratkaisevasti länsimaisen yhteiskunnan rakenteita. Tällöin eurooppalaiset alkoivat myös tiedostaa ylemmyytensä suhteissaan muihin kulttuureihin. Onkin sanottu, että tie-teellistä historian tutkimusta tarvittiin uuden maailmanjärjestyksen selittämiseksi: miksi idän suurvallat – Turkki, Intia, Kiina – olivat taantuneet ja länsimaat nousseet maailman johtoon? Miksi höyrykonetta ei keksitty Afrikassa?

Alkuperästäan johtuen historiallinen metodi on väistämättä kulttuurisidonnainen. Monet tutkijoiden kaikkialla käytämät käsitteet ja määritelmät, periodisoinnin periaatteet sekä kriteerit, joiden perusteella tutkimuskohteiden merkittävyyttä arvioidaan, perustuvat yhä länsimaisen kulttuurin arvoihin ja perinteisiin. Kulttuurisidonnaisuutta vahvistaa se, että länsimaiset tutkijat hallitsevat maailmanhistoriasta käytävää keskustelua kaikilla sen osa-alueilla.³ Tunnetuimmat Islamin asiantuntijat eivät löydy Lähi-idästä vaan Euroopasta ja Yhdysvalloista; kaikki Afrikan historian arvostetuimmat sarjajulkaisut ilmestyvät Afrikan ulkopuolella ja niiden sisällöstä vastaavat lähes yksinomaan muut kuin afrikkalaiset tutkijat.

Kulttuurisidonnaisuus aiheuttaa tietysti ongelmia, jos tutkimuskohde on olennaisesti erilainen verrattuna länsimaiseen yhteiskuntaan. Seurauksena on vieraan kulttuurin kääntäminen länsimaiseksi. Esimerkiksi Tokugawa-kauden Japania (1603–1868) kuvaillaan mielellään ”feodaalisena” yhteiskuntana, vaikka tarkkaan ottaen feodalismi liittyy vain sydänkeskijällä läntisessä Euroopassa valinneeseen, ainutlaatuisen historialliseen tilanteeseen. Käsite kuitenkin auttaa länsimaista lukijaa hahmottamaan Tokugawa-kauden poliittisen järjestelmän, jossa kieltämättä oli yhteneväisyyksiä länsieurooppalaiseen feodalismiin. On mielenkiintoista, että japanilaiset tutkijat ovat päätyneet samaan ratkaisuun: kuvaillessaan keskiajan Eurooppaa he käyttävät samaa käsitettä (*hōkenseido*) kuin oman maansa yhteiskuntajärjestelmästä ennen vuotta 1868. Toisaalta rinnastuksesta seuraa, että 1800-luvun Japani nähdään eurooppalaisittain ”keskiaikaisena” ja jälkeensä jääneenä – ikään kuin maan kehitys olisi pysähtynyt viideksisadaksi vuodeksi.

Aina käsitteet ja määritelmät eivät ole siirrettävissä kulttuurista toiseen. Esimerkiksi kaupungin määritelmä, joka perustuu paljolti länsimaiseen mielipi-

teeseen sotilaallisesta ja uskonnollisesta monumentaaliarkkitehtuurista kaupunkimaisen yhteisön tärkeimpänä tunnusmerkkinä, ei sovellu sellaisenaan Afrikan historiaan. Voidaanko tällä perusteella väittää, että Saharan eteläpuolisessa Afrikassa ei ollut kaupunkeja vaan pelkästään suuria kyliä ennen kuin afrikkalaiset oppivat oikean kaupungin idean arabeilta ja eurooppalaisilta? Vai onko luotava erillinen ”afrikkalaisen kaupungin” määritelmä ja vaadittava sille länsimaisen tutkijoiden hyväksyntä vedoten poliittiseen korrektiuteen? Vai olisiko mielekkäämpää muotoilla uudelleen koko kaupungin määritelmä käyttäen laajempaa esimerkkijoukkoa kuin mitä Mesopotamian ja Kreikan muinaiset asutuskeskukset tarjoavat?⁴

Historiantutkimus on aina puolueellista. On lapsellista kuvitella, että tutkija voisi sulkea kaikki henkilökohtaiset arvonsa ja mielipiteensä työnsä ulkopuolelle. Pelkästään tutkimuskohteen valinta on voimakas kannanotto, puhumattaakaan sanavalinnoista. Puolueellisuutta ei vain huomata, jos tutkijan henkilökohtaiset arvot eivät ole ristiriidassa tutkijayhteisön hyväksymien arvojen kanssa. Jokainen tutkimus kertoo enemmän omasta ajastaan kuin menneisyydestä.⁵ On selvää, että yhteiskunnassa, missä yksilön asema ja oikeudet perustuivat säätyyn, sukupuoleen ja etniseen alkuperään, ei oltu erityisen kiinnostuneita esimerkiksi työläisten, naisten tai orjien historiasta. Ne, jotka olivat kiinnostuneita, tutkivat historiaa vääriällä tavalla. Omana aikanamme länsimainen yhteiskunta on alkanut feodalisoitua oikeuksiaan mustasukkaisesti vaaliviksi marginaaliryhmiksi, mikä luonnollisesti heijastuu tärkeinä pidettävien tutkimuskohteiden valintaan. Tutkijaa, joka suuntautuu sopimattomiin aiheisiin kuten perinteiseen monumentaalihistoriaan – suurten miesten suuriin tekoihin – katsotaan vähintäänkin karsaasti.

Kaikista puutteistaan huolimatta historiallisella metodilla on yksi kiistaton etu: jos historioitsijat eivät pysty kertomaan, mitä menneisyydessä todella tapahtui, niin he voivat ainakin kertoa, mitä menneisyydessä ei ole voinut tapahtua. Historiaa ei voi olla ilman lähteitä. Toisin sanoen se, mikä on mahdollista, ei ole välttämättä todennäköistä. Jos Thor Heyerdahl onnistui vuonna 1970 ylittämään Atlantin Ra-papyrusveneellään, se ei vielä todista että muinaiset egyptiläiset olisivat todella tehneet niin. Yhtä hyvin voisimme etsiä Kalevalan juuria länsiafrikkalaisesta kertomusperinteestä

”

Alkuperästäan johtuen historiallinen metodi on väistämättä kulttuurisidonnainen. Monet tutkijoiden kaikkialla käyttämät käsitteet ja määritelmät, periodisoinnin periaatteet sekä kriteerit, joiden perusteella tutkimuskohteiden merkittävyyttä arvioidaan, perustuvat yhä länsimaisen kulttuurin arvoihin ja perinteisiin.

vain sen perusteella, että Afrikasta on mahdollista kävellä Suomeen – kävelikö joku runonlaulaja joskus Afrikasta Suomeen on kokonaan toinen asia.

Pimeä Afrika

Vielä 1960-luvun alussa Oxfordin uuden ajan historian professori Hugh Trevor-Roper saattoi todeta suoraviivaisesti, että Saharan eteläpuolisella Afrikalla ei ole omaa historiaa: ”On olemassa vain eurooppalaisten historiaa Afrikassa. Kaikki muu on pimeyttä.” Sitten Trevor-Roperin lausuntoa on lainattu lukematomissa Afrikan historian kirjoitusta käsittelevissä teksteissä tyypillisenä esimerkkinä eurooppalaisten halveksivasta asenteesta afrikkalaista kulttuuria kohtaan.

Ennen kuin ruoskimme julkisesti Trevor-Roperin mustasotnialaisena rasistina, on syytä pysähtyä hetkeksi miettimään, mitä mies oikeastaan tarkoitti. Hän ei valinnut sanojaan harkitsemattomasti, ilkeyttään tai provosoidakseen. Lausunto kuvaa tietysti omaan aikaansa, jolloin harvat kyseenalaistivat länsimaisen kulttuurin saavutusten absoluuttista yliveritaisuutta – edes länsimaiden ulkopuolella. Aasian ja Afrikan siirtomaissa itsenäisyyttä vaativat vallankumoukselliset saattoivat tuomita äänekkäästi länsimaisen kulttuuri-imperialismin ja riiston mutta heidän eivät epäilleet, että yksipuoluejärjestelmä ja tehtaiden piipuista tupruava savu ei edustaisi edistystä.

Tärkeintä on oivaltaa, että lausunnossaan Trevor-Roper viittaisi historiaan sen puhtaimmassa merkityksessä. Hänelle ”historia” tarkoitti menneisyyttä, joka perustuu kirjallisiin lähteisiin. Aika ennen kirjallisia lähteitä on ”esihistoriaa”, joka ei kuulu historioitsijoille vaan arkeologeille ja antropologeille. Erottelu

näky esimerkiksi Suomen historian pe-rioidisoinnissa: historiallinen aika alkaa vasta 1100-luvulla jKr., kun suomalaiset mainitaan ensimmäisen kerran kirjallisissa lähteissä ja liitetään väkivaltaisesti länsimaisen kulttuurin piiriin. Trevor-Roperin väite, että Afrikalla ei ole omaa historiaa, on siis nähtävä samanlaisena periaatteellisenä kannanottona kuin Zacharias Topeliuksen kuuluisa kysymys: ”Onko Suomen kansalla historiaa?” Kuten tunnettua, Topeliuksen vastaus oli kielteinen. Selitys ei ole, että hän olisi halveksinut suomalaisten menneisyyden saavutuksia, vaan koska Suomen kansa ei ollut onnistunut muodostamaan omaa valtiota, mikä Topeliuksen mielestä oli oman historian edellytys.

On myös muistettava, että englantilaisten historioitsijoiden kielenkäytössä sanalla ”pimeys” ei aina ole samaa kielteistä merkitystä kuin arkikielessä. Esimerkiksi ajanjaksoa 400–600 jKr. kutsutaan Englannin historiassa ”pimeiksi vuosisadoiksi” (*Dark Ages*). Ei siksi, että kyseinen ajanjakso olisi ollut erityisen väkivaltainen tai sivistymätön – mitä se toki oli – vaan koska kyseiseltä ajanjaksolla on säilynyt kirjallisia lähteitä tuskin lainkaan. Ajanjakso on ”pimeä”, koska emme tiedä sen tapahtumista juuri mitään.

Totuuden nimissä on sanottava, että Trevor-Roper oli konservatiivi eikä hänellä riittänyt kärsivällisyyttä ”värillisten” kansojen menneisyyttä kohtaan. Hänelle maailmanhistoria oli viimeisten viiden sadan vuoden ajalta yhtä kuin länsimaiden historiaa; kaikki muu oli merkityksetöntä.

Tavallaan Trevor-Roper oli oikeassa. Saharan eteläpuolisen Afrikan menneisyys on yhä monessa suhteessa ”pimeä”. Siirtomaakautta edeltävältä ajalta on kirjallisia lähteitä säilynyt niukasti ja suurin osa niistä on muiden kuin afrikkalaisten kirjoittamia. Länsi- ja Itä-Afrikkaa koskevaa arabiankielistä aineistoa on olemassa 800-luvulta jKr. lähtien; Atlantin rannikon kansoja koskevaa eurooppalaista aineistoa 1400-luvulta lähtien. Vanhimmat säilyneet afrikkalaisten itse kirjoittamat lähteet ovat etiopialaisia annaaleja 1200-luvulta sekä sudanilaisen Afrikan kauppakaupungeissa (Timbuktu, Walata, Jenne, Kano, Ngazargamu) vaikuttaneiden islamilaisten oppineiden kirjoittamia kronikoita 1500-luvulta lähtien. Afrikan sisäosissa, kuten päiväntasaajan sademetsissä, oli laajoja alueita, joiden kansoista ei ole olemassa mitään kirjallista aineistoa ennen siirtomaakautta.

Kirjallisten lähteiden vähyys tai puuttuminen ei tietenkään todista afrikkalaisen kulttuurin jälkeenyäisyydestä vaan erilaisesta luonteesta. Afrikkalaisessa kulttuurissa puhuttua sanaa pidetään tärkeämpänä kuin kirjoitettua tekstiä, ja siksi historiallinen tieto on säilytetty muistinvaraisesti. ”Kuinka arvotonta onkaan tieto, joka on sidottu mykkiin kirjoihin”, kuten muuan länsiafrikkalainen runonlaulaja aloittaa kertomuksensa. Kirjoitus ei silti ollut vieras keksintö afrikkalaisille. Varsinkin sudanilaisen Afrikan ja myöhemmin Länsi-Afrikan rannikon hallitsijat oivalsivat pian, mitä hyötyä kirjoitustaidosta oli valtakuntien hallinnon ja diplomatian kannalta. On totta, että kirjoitustaito levisi Afrikassa vieraiden kirjauskontojen eli Islamin ja kristinuskon kannattajien mukana, mutta ei aina. Eräät länsiafrikkalaiset kansat kehittivät jopa omia kirjoitusjärjestelmiään.⁶

Kirjallista materiaalia on siis olemassa ja nykyään voidaan sanoa – toisin kuin 1960-luvun alussa – että Afrikan siirtomaakautta edeltävän historian tutkimuksen suurin ongelma ei ole kirjallisten lähteiden puuttuminen tai vähyys vaan se, että kaikkia olemassa olevia lähteitä ei ole hyödynnetty järjestelmällisesti saati löydetty. Vakavaksi tilanteen tekee se, että Afrikassa säilytettävä lähdeaineisto on vaarassa tuhoutua. Syynä ei ole afrikkalaisen arkistoväen taitamattomuus tai välinpitämättömyys vaan resurssien puute. Siksi länsimaisten historiantutkijoiden olisi autettava afrikkalaisia kologojaan julkaisemalla arkistolähteitä ja käsikirjoituksia painettuina kokoelmina, jolloin ne olisivat paitsi laajemmin saatavilla myös tulevien sukupolvien käytössä. Tämä on historiantutkijan tapa osallistua kehitysyhteistyöhön.⁷

Afrikanismista imperialismiin

Kiinnostus Afrikan menneisyyttä kohtaan virisi Länsi-Euroopassa 1700-luvun lopulla orientalismin sivutuotteena. Löytöretkistä huolimatta Afrika oli yhä tuntematon. Kääntäessään ja julkaistessaan arabiankielistä kirjallisuutta orientalistit törmäsivät teksteihin, joiden mukaan Afrikassa oli muinoin sijainnut suuria valtakuntia ja kukoistavia kaupunkeja. Onkin erikoista, että eurooppalaiset oppineet löysivät Afrikan historian *ennen* kuin tutkimusmatkailijat kartoittivat mantereiden sisäosat.

Edward Saidin ansiosta orientalismin on tullut miltei kiroksena. Usein

”

Historiantutkimus on aina puolueellista. On lapsellista kuvitella, että tutkija voisi sulkea kaikki henkilökohtaiset arvonsa ja mielipiteensä työnsä ulkopuolelle. Pelkästään tutkimuskohteen valinta on voimakas kannanotto, puhumattakaan sanavalinnoista.

unohdetaan, että alun perin orientalismin edusti myönteistä suhtautumista vieraisiin kulttuureihin. Orientalismi tarkoitti tutkimusta, jonka kohteina olivat aasialaisten kansojen kielet, uskonnot, historia ja taiteet. Tavoitteena oli tuoda aasialaisten kansojen saavutukset eurooppalaisten tietoisuuteen sekä tarvittaessa puolustaa niitä länsimaista kulttuuri-imperialismia vastaan.⁸ Mitään vastaavaa kiinnostusta länsimaista kulttuuria kohtaan ei esimerkiksi herännyt Turkissa tai Kiinassa ennen kuin vasta 1800-luvun lopulla.⁹

Myös varhaisten afrikanistien suhtautuminen tutkimuskohteeseensa oli myönteinen. Suurten tutkimusmatkojen aika-kausi (1790–1860) oli vaihe, jolloin eurooppalaiset pystyivät hetkeksi kohtamaan afrikkalaiset avoin mielin.¹⁰ Kuten Niger-joen vuonna 1796 saavuttanut Mungo Park arvioi omia, ajoittain ikäviä kokemuksiaan: ”Ennen kuin julistamme neekerit muita turmeltuneemmiksi ihmisiksi, kannattaa pohtia, kohtelisivatko missään Euroopan maassa alemmat yhteiskuntaluokat samanlaisissa olosuhteissa muukalaista yhtään rehellisemmin kuin neekerit kohtelivat minua.” Hugh Clapperton tapasi vuonna 1824 Sokoton kalifaatin hallitsijan Muhammad Bellon ja kertoi hänen olevan paitsi sangen älykäs ja oppinut mies myös perillä maailman tapahtumista. Kymmenisen vuotta myöhemmin William Desborough Cooley kuvaili Angolan pohjoisosissa sijainneen Lunda-valtakunnan oikeudenkäyttöä: ”Vaikka ankarat lait ovat barbaarisia, ne eivät välttämättä merkitse yhteiskunnan barbaarisuuden alinta astetta, kuten monien Euroopan maiden rikoslait todistavat.” Cooleyn vuonna 1841 ilmestynyt teos *The Negroland of the Arabs* (J. Arrowsmith, London) oli ensimmäinen tutkimus, joka tarkasteli his-

toriallisen metodin avulla sudanilaisen Afrikan historiaa ennen eurooppalaisten tuloa.

Varhaiset afrikanistit eivät olleet täysin ennakkoluulottomia. Afrikka oli heidän silmissään primitiivinen ja barbaarinen. Selitys ei ollut afrikkalaisten luontainen sivistymättömyys tai heidän kuvitellut rodulliset ominaisuutensa. Afrikkalaiset olivat jääneet kulttuurin kehityksessä jälkeen, koska he olivat eläneet eristyksissä muusta maailmasta. Tutkimusmatkailijoiden tehtävä oli avata Afrikan sisäosat lailliselle kaupalle ja läheystyölle – ei orjuuttaa tai riistää afrikkalaisia. Asenteet alkoivat muuttua 1860-luvulta alkaen. Taustalla oli toisistaan riippumattomia ilmiöitä. Siirtomaavalloittajien sukupolvi ei enää kärsinyt Atlantin orjakaupan aiheuttamasta moraalista krapulasta. Ensimmäinen oopiumisota (1839–42) ja Intian kapinan (1857–59) kukistaminen havahduttivat eurooppalaiset huomaamaan sotilaallisen ylivoimaisuutensa. Darwinin oppien vulgaari soveltaminen johti ”tieteellisen” rasismin syntymiseen vuosisadan lopulla. Uuden ajattelun mukaan afrikkalaiset olivat jääneet kehityksessä jälkeen, koska he olivat rodullisten ominaisuuksiensa takia kyvyttömiä luomaan kulttuuria itsenäisesti. Siksi oli oikein, että kehityksessä korkeammalla tasolla olevat eurooppalaiset ottivat tehtäväkseen Afrikan sivistämisen – luonnollisesti kohtuullista korvausta vastaan.

Käsitys Afrikasta historiattomana maanosana vakiintui siirtomaakaudella (1890–1960). Koska afrikkalaiset olivat siis kyvyttömiä luomaan kulttuuria, ei heillä voinut olla omaa historiaa vaan kaikki Afrikassa tapahtunut kehitys oli *muiden* kansojen aikaansaannosta. Käsitystä tuki teoria, jonka mukaan maailmanhistorian tärkeät keksinnöt – kuten maanviljelys, raudanvalmistus, kirjoitustaito – olivat levinneet kansojen välisten kosketusten kautta. Jossain jonkun oli tietysti täytynyt keksiä ne ensimmäisenä. Länsimaalaisille tuo kulttuurin kehto oli Mesopotamia, mistä sivistys oli levinnyt sekä Välimerelle että Intiaan ja kiertoteiden kautta Afrikkaan. Siirtomaakaudella oli aivan järkevää väittää, että Egyptin vuonna 525 eKr. valloittaneen Persian suurkuningas Kambyseen joukoista karanneet sotilaat olisivat perustaneet sudanilaisen Afrikan vanhimmat valtakunnat.

Toinen ajalle tyypillinen teoria oli, että kielellinen sukulaisuus merkitsi etnistä sukulaisuutta. Toisin sanoen, jos

jokin afrikkalainen kansa puhui seemiläistä kieltä, sen suonissa täytyi virrata seemiläistä verta. Teoria johti niin sanotun haamilaisen hypoteesin syntymiseen. Sen mukaan sivistystä olivat vaalineet Afrikassa haamilaiset kansat, jotka olivat syntyneet seemiläisten valloittajien, berberien ja arabien, sekoittuessa alkuperäisväestöön. Haamilaiset eivät siis olleet varsinaisia ”neekereitä” vaan heitä kehittyneempiä ”mustia”. Sanavalinnat olivat siirtomaakaudella yhtä tärkeitä kuin omana poliittisesti korrektina aikanamme.

Haamilaisiin kansoihin hyväksyttiin ne afrikkalaiset, joiden ulkonäkö oli lähinnä eurooppalaista kauneuskäsitystä kuten fulanit, hausat, etiopialaiset, tutsit ja somalit. Kauneuden ohella haamilaisia kansoja yhdisti paimentolaisuus ja se, että ne olivat vastustaneet siirtomaavalloitusta voimaperäisemmin kuin bantu-neekerit. Todellisuudessa haamilainen hypoteesi oli täysin kuvitteellinen eikä mainituilla kansoilla ole mitään kulttuurista tai etnistä yhteyttä. Haamilaista hypoteesia ei pidä sekottaa kielitieteilijöiden käyttämään haamilaisten kielten käsitteeseen. Haamilaisia kieliä ovat esimerkiksi galla (oromo), somali, hausa sekä Pohjois-Afrikassa ja Saharassa puhutut berberikieliset.

Siirtomaakaudella afrikanismi lakkausi olemasta akateemisia tutkijoita kiinnostanut aihe. Uuden sukupolven Afrikan tutkijat olivat sotilaita tai siirtomaahallinnon virkamiehiä, joissa virisi kiinnostus asemapaikkansa alkuasukkaiden tapoja kohtaan. He saattoivat olla ammatissaan päteviä mutta tutkijoina harrastelijoita. Välitön seuraus oli tutkimuksen tieteellisen tason lasku. Afrikanismi sai myös käytännöllisen luonteen: tarkoituksena oli tuottaa tietoa, joka auttaisi hallitsemaan siirtomaita tehokkaasti. On silti väärin leimata kaikki siirtomaakauden afrikanistit rasisteiksi. Osa varmasti oli vakuuttunut rodullisesta ylemmydestään ja käyttäytyi sen mukaisesti; osa taas hyväksyi rotujen eriarvoisuuden itsestään selvänä pohtimatta sen perusteluja; osa puolestaan lumoutui villien elämäntavasta, jota he pitivät jalompana ja luonnollisempina kuin rappeutunutta länsimaista elämäntapaa.

Afrikan historiankirjoituksen taantuminen ei ollut vahinko. Alistettujen kansojen menneisyyden valloittaminen oli tärkeää siirtomaahallinnolle, sillä historian avulla voitiin oikeuttaa vallitseva järjestys. Historiankirjoitus, joka olisi osoittanut afrikkalaisten kykenevän hallitsemaan itse itseään, olisi ollut poliit-

Alistettujen kansojen menneisyyden valloittaminen oli tärkeää siirtomaahallinnolle, sillä historian avulla voitiin oikeuttaa vallitseva järjestys. Historiankirjoitus, joka olisi osoittanut afrikkalaisten kykenevän hallitsemaan itse itseään, olisi ollut poliittisesti vaarallinen.

tisesti vaarallinen. Tätä taustaa varten on ymmärrettävää, että esimerkiksi Nigeriassa annettiin vuonna 1913 ohje, jonka mukaan alkuasukkaille ei pitäisi opettaa Englannin historiaa Stuartien ajalta, koska sen pelättiin yllyttävän heitä niskuroimaan.¹¹

Uusi alku

Siirtomaiden itsenäistyminen 1960-luvulla pakotti omaksumaan sovinnollisemman asenteen Afrikkaa kohtaan. Ajan muotiaatteita oli ”kolmasmaailmalaisuus”. Sen mukaan kaikki, mikä oli peräisin länsimaista, oli pahaa, liikaista ja tuomittavaa, kun taas kehitysmaat edustivat kaikkea hyvää. Länsimaiden syyllistäminen hyödytti kehitysmaiden yksinvaltaisia johtajia, jotka pystyivät torjumaan kaiken arvostelun rasisena ja imperialisena. Edistyksen nimissä oli keskiytettyä tuomitsemaan Etelä-Afrikan ja Rhodesian harjoittama rotusorto ja ummistettava silmät ihmisoikeuksien rikkomuksilta, korruptiolta ja kansanmurhilta mustan Afrikan maissa. Orjakauppa, imperialismi ja juutalaisvainot olivat tahranneet länsimaat siinä määrin, että niillä ei ollut moraalista oikeutta kritisoida kolmatta maailmaa.

Suhtautuminen muistutti sitä sokeaa ihailua, jota monet länsimaiset intellektuellit tunsivat sosialistisia maita kohtaan. Tuloksena oli fantasia, joka oli käsittämätön niille afrikkalaisille, jotka joutuivat pakenemaan kotimaastaan tai elämään hirmuhallinnon pelossa. Silloinkin, kun afrikkalaisten johtajien väärinkäytöksiä ei kyetty kieltämään, ne piti ymmärtää kasvukipuina tai valitettavina ylilyönteinä. Asenteet ovat 1990-luvulla heilaltaneet toiseen ääripäähän, ja afrikkalai-

set on alettu nähdä kiittämättöminä lurjuksina. Ikään kuin Liberian, Sierra Leonen, Somalian, Ruandan ja Zairen (Kongon) onnettomat tapahtumat todistaisivat, että vanhoissa rasistisissa teorioissa olisi sittenkin jotain perää. Afrikan maiden juhliessa itsenäisyytensä 40. vuospäivää on enää vaikea vierittää vastuuta niiden omien johtajien harjoittaman politiikan epäonnistumisesta yksin länsimaiden niskoille.

Länsimaiden häpeä ei ole se, että ne siirtomaakaudella riistivät Afrikkaa tai että ne eivät ole antaneet Afrikalle riittävästi kehitysapua. Länsimaiden häpeä on se, että ne ovat sallineet Bokassan, Macias Ngueman, Mobutun ja Mugaben kaltaisten vampyyrien tuhota maansa perustuksia myöten. Länsimaiden häpeä on se, että ne eivät ole tehneet Afrikassa mitään demokratian hyväksi vaan päinvastoin ylläpitäneet myyttiä, jonka mukaan monipuoluejärjestelmä ja avoin yhteiskunta johtaisivat vain ”heimojen” väliin yhteenottoihin. Afrikan vaihtoehdot eivät ole, kuten Mobutu aikanaan väitti: ”Joko minä tai sekasorto.”¹²

Sovinnollisuuden myötä kiinnostuttiin Afrikan historiasta. Käänteentekevä teos oli Basil Davidsonin *Old Africa Rediscovered*, jonka ensimmäinen painos ilmestyi vuonna 1959 (Victor Gollancz, London). Yhtäkkiä Afrikalla olikin loistava ja pitkä menneisyys, joka todisti, että afrikkalaiset kykenevät luomaan kulttuuria itsenäisesti. Afrikan historiasta tuli akateeminen oppiaine monissa länsimaisissa yliopistoissa, vaikka se joutui pitkään kamppailemaan uskottavuutensa puolesta.

Uutta oli sekin, että afrikkalaiset alkoivat tutkia itse omaa historiaansa. Se ei aluksi merkinnyt mitään olennaista muutosta tutkimuksen sisällön ja menetelmien kannalta, sillä afrikkalaiset historioitsijat saivat koulutuksensa länsimaisissa yliopistoissa ja omaksuivat länsimaisen historian tutkimuksen periaatteet. Tilanne on yhä sama. Vaikka kaikissa Afrikan maissa on omat yliopistonsa, ovat niistä monet toimintakyvyttömiä resurssien puutteen ja huonon hallinnon vuoksi.

Tutkijoiden kiinnostus suuntautui siirtomaakautta edeltäneeseen aikaan. Koska siirtomaakauden historian kirjoitus oli rasismien ryvettämä, oli Afrikan historia keksittävä uudelleen. Aliarvostetulle Afrikalle haluttiin tietoisesti luoda vastapaino. Mielellään korostettiin, kuinka esimerkiksi sudanilaisessa Afrikassa oli vallinnut kosmopoliittinen kaupunkikulttuu-

ri samaan aikaan, kun Länsi-Eurooppa oli elänyt keskiaikansa synkintä vaihetta. Kaikkia afrikkalaisia intellektuelleja tämä ei miellyttänyt. Osa pelkäsi, että menneisyyden liioiteltu ihannoiminen johtaisi hyödyttömään nostalgiaan ja veisi huomion pois tämän päivän todellisista ongelmista.¹³

Samalla alettiin pohtia, kuinka Afrikan menneisyyttä pitäisi tutkia. Koska siirtomaakaudella oli painotettu kirjallisia lähteitä, huomio siirtyi nyt suulliseen perinteeseen, jonka uskottiin edustavan alkuperäistä ja turmeltumatonta, afrikkalaisten omaa käsitystä maanosansa menneisyydestä. Perinteen toi länsimaisten tutkijoiden tietoisuuteen belgialainen Jan Vansina, jonka teos *De la tradition orale: essai de méthode historique* ilmestyi vuonna 1961 (Musée de l’Afrique Centrale, Tervuren). Suullista perinnettä oli toki kerätty aikaisemminkin mutta siirtomaakaudella tallennetut kertomukset olivat vaillinaisia ja huolimattomasti toimitettuja. Perinnettä oli käytetty mielivaltaisesti täyttämään kirjallisten lähteiden aukkoja. Esimerkiksi kertomukset, joiden mukaan vanhimpien afrikkalaisten valtioiden perustajat olivat Lähi-idästä saapuneita sankareita, olivat tarjonneet sopivaa aineistoa haamilaisen hypoteesin tueksi.

Perusongelma oli se, että Afrikan menneisyys yritettiin ehottaa salonkikeliposeksi länsimaisen historian tutkimuksen ehdoin. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että tutkimus painottui kansojen sijaan valtioihin. Pieninkin kyläyhteisö julistettiin estoitto ”valtioksi”. Taustalla oli sama ajatus kuin aikanaan Topeliuksella: valtiottomalla kansalla – sen sivistystasosta riippumatta – ei voinut olla omaa historiaa.

Afrosentrismien uho

Perinteisen, länsimaissa harjoitetun Afrikan tutkimuksen on haastanut afrosentrismi, jonka nousu liittyy enemmän Yhdysvaltain kansalaisoikeusliikkeeseen kuin Afrikan maiden itsenäistymiseen. Afrosentrismien juuret ulottuvat 1800-luvulle mutta se oli pitkään vain harvojen radikaalien mustien yhdysvaltalaisen intellektuellien kiivailua kansansa itsetunnon kohottamiseksi.

Afrosentrismi tarkoittaa sananmukaisesti Afrikka-keskeisyyttä. Historiallisen metodin tavoin se ei muodosta kaiken selettävää teoriaa vaan asenteen. Afrosentrismi ei liity vain historian tutkimukseen

”
...länsimaisten historiantutkijoiden
olisi autettava afrikkalaisia
kollegojaan julkaisemalla
arkistolähteitä ja käsikirjoituksia
painettuina kokoelmina, jolloin ne
olisivat paitsi laajemmin saatavilla
myös tulevien sukupolvien käytössä.
Tämä on historiantutkijan tapa
osallistua kehitysyhteistyöhön.

vaan on sovellettavissa kaikkiin tieteenaloihin. Keskeistä on käsitys, että Afrikka on niin erilainen, että sen kulttuuria ja menneisyyttä ei voi tutkia objektiivisesti länsimaisen eli ”eurosentrisen” tieteen menetelmin.¹⁴ Afrosentrismiin kuuluu myös ajatus, että Afrikkaa voi ymmärtää oikein vain afrikkalainen tai afrikkalaisista alkuperää oleva tutkija. Siten etninen tausta on tutkijan uskottavuuden tärkein peruste.

Äärimmilleen vietyä historiantutkimuksen etnistäminen on vaarallista ja johtaa toisilleen vihamielisten rinnakkais-historioiden syntymiseen. Ainakin länsimaissa painotetaan kulttuurien välisen dialogin tärkeyttä. Todellista dialogia ei kuitenkaan voi syntyä, jos kaikki ikävät aiheet julistetaan ennakolta ”eurosentrisiksi” ja siten kielletyiksi. Jos en suomalaisena voi tutkia Afrikan menneisyyttä kriittisesti, ja jos afrikkalainen ei voi tutkia oman maani menneisyyttä yhtä kriittisesti, ja jos emme voi vaihtaa mielenpitoita parhaamman toisiamme, ajaudumme intellektuaaliseen apartheidiin, mikä tuskin muuttaa maailmaa yhtään paremmaksi. On myös huvittavaa, että länsimaisen kulttuurin ”oikea” ymmärtäminen ei vaadi mitään erityisiä valmiuksia tai opintoja – parhaita asiantuntijoita ovat yleensä muut kuin länsimaalaiset itse.

Afrosentrismien perusongelma on se, että kukaan ei osaa määrittellä, mitä afrosentrinen metodi käytännössä tarkoittaa, esimerkiksi sovellettuna historiantutkimukseen. Miten menneisyyttä voidaan tutkia toisin? Jos hylkäämme lähdekritiikin ”eurosentrisenä”, mikä on vaihtoehto? Voiko historiaa olla ilman lähteitä? Orientalismin kritiikissään Said törmäsi samaan ongelmaan: hän pystyi osoittamaan, kuinka orientalismin oli palvelut

imperialismia alistamalla ja vääristämällä itämaisen kulttuurin mutta ei kertomaan, miten asiat olisi voitu tehdä toisin.¹⁵ Käytännössä afrosentrismi tarkoittaakin tutkimuskohteiden valintaa.

Myönteistä afrosentrismi on silloin, kun sen tavoitteena on nostaa afrikkalaiset historian pimennosta sen parrasvaloihin. Yhdysvaltain kohdalla se voisi tarkoittaa afrikkalaista alkuperää olevan väestönsosan panoksen huomioimista kansakunnan eri vaiheissa, muutenkin kuin vain sisällissodan taustaväriinä tai 1960-luvun kansalaisoikeusliikkeenä. Esimerkiksi kotoinen Pohjois-Amerikan tutkimuksemme ei ainakaan julkaistujen väitöskirjojen perusteella näytä huomioivan Yhdysvaltain historian mustaa puolta juuri lainkaan.

Afrikan kohdalla afrosentrismi voisi tarkoittaa pyrkimystä kytkeä Saharan eteläpuolinen Afrikka osaksi yleistä maailmanhistoriaa sekä arvioida maailmanhistorian tapahtumien merkittävyyttä sen perusteella, kuinka ne vaikuttivat afrikkalaisten elämään. Afrikka ei ollut mikään muusta maailmasta irrallinen alue, joka löydettiin ja liitettiin osaksi laajenevaa Eurooppaa. Niin ikään afrosentrismi voisi korostaa afrikkalaisten omaa osuutta ja vastuuta maanosansa modernisoitumisessa. Afrikkalaiset eivät olleet vain imperialismien kohteita, viattomia uhreja tai välinpitämättömiä sivustakatsojia: he vastustivat imperialismia toimeliaasti, myötäilivät sitä vapaaehtoisesti sekä hyödynsivät suunnitelmallisesti sen tarjoamia mahdollisuuksia omiin tarkoituksiinsa.

Kielteistä afrosentrismi on silloin, kun se muuttuu poliittiseksi manifestiksi. Tästä on hyvä esimerkki vaatimus, jonka mukaan orjakauppaa harjoittaneiden länsimaiden olisi maksettava korvauksia sekä afrikkalaisille että Yhdysvalloissa eläville mustien orjien jälkeläisille. Ajatus yhtä absurdi kuin jos Tshekin tasavalta vaatisi korvauksia Ruotsilta kolmekymmentävuotisen sodan tuhoista. Atlantin orjakauppaa ja siihen liittyvää mitaamatonta inhimillistä kärsimystä ei voi puolustella, mutta asia ei ole niin yksilotteinen kuin usein kuvitellaan.

Orjuus ja orjakauppa eivät ole länsimaaisen kulttuurin keksintöjä vaan yleismaailmallinen ilmiö. Afrikassa esiintyi orjuutta ja orjakauppaa kauan ennen kuin portugalilaiset löytöretkeilijät kaappasivat ensimmäiset kohtaamansa afrikkalaiset Mauritanian ja Senegalin rannikoilla 1440-luvulla. On totta, että Atlantin orjakauppa syntyi eurooppalaisen aloitteesta mutta se ei olisi ollut

mahdollista ilman afrikkalaisten osallistumista. Orjakauppaa voitiin harjoittaa, koska oli afrikkalaisia, jotka hyötyivät siitä: monien afrikkalaisten mahtimiesten asema perustui orjakaupasta saatuihin tuloihin. Missään vaiheessa eurooppalaiset eivät pystyneet pakottamaan afrikkalaisia myymään toisiaan vaan Atlantin orjakauppa toteutui afrikkalaisten myyjien ehdoilla.¹⁶

Mitään vastaavaa korvausvaatimusta ei ole esitetty arabimaille, vaikka Saharan eteläpuolisesta Afrikasta vietiin orjia Lähi-itään ja islamilaiseen Pohjois-Afrikkaan lähes yhtä paljon kuin Uuteen maailmaan. On totta, että arabien harjoittaman orjakaupan vuosittainen volyyymi oli pienempi kuin Atlantin orjakaupan mutta toisaalta se oli kestoltaan pidempi ja sen vaikutukset olivat Afrikan kannalta yhtä tuhoisat. Arabien harjoittama orjakauppa käynnistyi 800-luvulla ja päättyi vasta 1900-luvun alussa.¹⁷ Afrosentrikot kiertävät tämän kiusallisen aiheen vetoamalla orjuuden erilaiseen luonteeseen islamilaisissa maissa. Mielellään korostetaan esimerkiksi, kuinka Islam antoi orjille laillisen aseman ja suojeli heitä omistajien mielivallalta, toisin kuin Uuden maailman plantaaseilla. Lähtökohta on joka tapauksessa sama: afrikkalaiset vietiin kotiseuduiltaan vasten tahtoaan ja pakotettiin tekemään toisten hyväksi työtä, joka ei hyödyttänyt heitä itseään. Kokeuksena Saharan ylittäminen kävelen oli tuskin yhtään inhimillisempi kuin viuruminen orjalaivan ruumassa.

Ymmärtämisen rajat

Afrosentrikot korostavat, että he haluavat puhdistaa Afrikan menneisyyden ”eurosentrisistä” valheista – ikään kuin länsimaat muodostaisivat yksimielisen salaliiton, jonka tarkoituksena on pimittää totuus Afrikan historiasta. Monille kiihkeimmille yhdysvaltalaisille afrosentrikoille Afrikka on myyttinen ihmiskunnan sivistyksen kehto, samalla tavoin kuin Itä-Afrikan hautavajoama on ihmisuvun alkukoti. Afrikkalaisen sivistyksen keskus oli tietysti Niilin laakso, mistä se levisi edelleen Lähi-itään ja Etelä-Eurooppaan. Siksi on tärkeää korostaa muinaisen Egyptin kulttuurista ja etnistä ”afrikkalaisuutta” todistamalla, että Niilin laakson asukkaat olivat ihonväriältään mustia eivätkä mitään sinisilmäisiä, vaaleita anglosakseja. Usein vain tuntuu, että afrosentrikkojen vääränä vastustama ”eurosentrinen” tulkinta muinaisen Egyptin

”
Afrosentrismiä ei silti saa tuomita pelkkänä humpuukina. Puolueettoman lukijan pitäisi mieluummin pohtia, mitä afrosentrinen kirjallisuus kertoo omasta yhteiskunnastaan? Millainen on se kulttuurinen ympäristö, jossa pidetään välttämättömänä sepittää tietyille väestönsalle kuvitteellinen menneisyys ja vaatia sille yliopistojen opetussuunnitelmassa virallinen asema vaihtoehtoisena historiana?

tin historiasta ei esiinny niinkään tutkimuskirjallisuudessa vaan Hollywoodin speaktaakkeleissa.

Pahimmillaan politisoitunut afrosentrismi muistuttaa menetelmiltään ja asenteiltaan siirtomaakauden Afrikan tutkimuksen peilikuvaa, missä rotujen hierarkia on kääntynyt pääläelleen. On mahdotonta hyväksyä sellaisia mielettömiä väitteitä, joiden mukaan Aristoteleen teokset perustuisivat afrikkalaiseen viisauteen, jonka hän varasti Aleksandrian kirjastosta; tai että afrikkalaiset purjehtivat säännöllisesti Amerikkaan vuositoja ennen Kolumbusta ja loivat perustan Meksikon muinaiskulttuureille; tai että Kleopatra oli musta. Nämä väitteet eivät ole mielettömiä siksi, että ne olisivat liian vallankumouksellisia vallitsevan ”eurosentrisen” maailmanhistorian tulkinnan kannalta, vaan yksinkertaisesti siksi, että niitä ei voi todistaa alkuperäislähteiden avulla. Lienee tarpeetonta huomauttaa, että Aristoteles tietävästi kuoli ennen kuin Aleksandrian kirjasto perustettiin tai että Shakespearen kirjoittama näytelmä tuskin on luotettava lähde noin 1600 vuotta aikaisemmin kuolleen egyptiläisen kuningattaren etnisen alkuperän selvittämiseksi.¹⁸

Afrosentrismiä ei silti saa tuomita pelkkänä humpuukina. Puolueettoman lukijan pitäisi mieluummin pohtia, mitä afrosentrinen kirjallisuus kertoo omasta yhteiskunnastaan? Millainen on se kulttuurinen ympäristö, jossa pidetään välttämättömänä sepittää tietyille väestönsalle kuvitteellinen menneisyys ja vaatia sille yliopistojen opetussuunnitelmassa virallinen asema vaihtoehtoisena historiana? Miksi erityisesti mustat yhdysvaltalaiset

intellektuellit haluavat luoda Afrikalle loistavan menneisyyden ja uhkuvat vihaa koko valkoista rotua kohtaan? Olisiko mahdollista, että kysymys liittyisi enemmän mustan vähemmistön asemaan ja mahdollisuuksiin yhdysvaltalaisessa yhteiskunnassa kuin varsinaiseen Afrikan historian opetukseen? Miksi afrosentrismi ei herätä yhtä suurta kiinnostusta esimerkiksi Isossa-Britanniassa tai Ranskassa, vaikka näissä maissa elää myös huomattava afrikkalaista alkuperää oleva vähemmistö ja molemmilla on vuositaitaiset, tiiviit yhteydet Saharan eteläpuoliseen Afrikkaan? Puhumattakaan itse Afrikasta: miksi afrikkalaiset historiantutkijat eivät ole erityisen innostuneita poliittisesta afrosentrismista muutamia originelleja lukuun ottamatta?¹⁹

”Elämme vapaassa maailmassa” on länsimaissa suosittu hokema. Akateemista vapautta ei kuitenkaan pidä sotkea demokraattisessa yhteiskunnassa vallitsevaan kansalaisten sananvapauteen. Kansalaiseksi voin ymmärtää afrosentrismien ideologiset lähtökohdat ja mustien yhdysvaltalaisien halun kertoa lapsilleen, että afrikkalaiset olivat jotakin – heillä oli menneisyytensä ja kulttuurinsa – ennen kuin heidät laivattiin kahleissa Uuteen maailmaan. Tutkijana en voi hyväksyä heidän menetelmiään. Satu on satua riippumatta siitä, kuinka hyvää asiaa tahansa sillä pyritään edistämään. Älyllisesti rehellisellä historiantutkijalla on moraalinen velvollisuus pitäytyä väitteissä, joiden luotettavuus voidaan tarkistaa lähteiden avulla. Tämä ei tietenkään tarkoita, että historiantutkijan olisi vaiettava näkemistään epäkohdista, niin menneisyydessä kuin nykyisyydessä. Hän voi – ja hänen tulee – ilmaista mielipiteensä silloin, kun historiaa käytetään väärin tarkoituksiin. Historian väärinkäytön määrittelyyn ei tarvita mitään loputonta tyhjän teoretisointia. Historiaa käytetään väärin, kun sen avulla pönkitetään politiikkaa, joka tähtää eriarvoisuuteen, vihaan ja rikoksiin ihmisyyttä vastaan. Paitsi, jos julistamme ihmisoikeudet ”eurosentrisiksi” ja siten tarpeettomiksi.

Nigeriläinen Chinweizu on määritellyt Afrikan historiantutkimuksen tavoitteen:²⁰

”Niiden afrikkalaisten historioitsijoiden tehtävä, jotka haluavat edistää Afrikan kehitystä, on dekolonisoida Afrikan menneisyys luomalla sille luotettava ja todennukainen historia, joka on vapaa kolonialistisesta vääristelystä. Sellainen historia voisi osoittaa meille, että emme ole

– toisin kuin kolonialistinen historiointi väittää – luontaisesti vailla historiallista aloitteellisuutta; ja että meillä on velvollisuus hankkia takaisin tämä aloitteellisuus; ja että meidän on itse löydettävä oma tiemme alkehityksestä kehitykseen ja päättäväisesti murskattava länsimaisen herruuden rakenteet – kiihottomasti ja järjestelmällisesti, rypemättä itsesälissä tai vaipumatta riistettyjen turhautuneeseen kiukutteluun.”

Uskon, että tätä ohjetta noudattamalla olisi mahdollista kirjoittaa Afrikalle historia, joka olisi oikeudenmukainen sekä afrikkalaisille että länsimaille. Väkivallan ja vääryyden sijaan voisimme korostaa sovinnollisuutta ja keskinäistä kunnioitusta.

Viitteet

1. Simensen 1990, s. 278.
2. Rodinson 1987, s. 94–95.
3. Fuglestad 1992, s. 316.
4. McIntosh & McIntosh 1993, s. 622–24.
5. Miller 1999, s. 25–30.
6. Ajaegbo 1990, s. 139–45.
7. Masonen 2001, s. 58.
8. MacKenzie 1995, s. xii ja 8–10.
9. Lewis 1982, s. 137 ja 170.
10. Masonen 1996, s. 561.
11. Roberts 1987, s. 34.
12. Ayithey 1992, s. 21–26 ja 278–84.
13. Miller 1987, s. 85.
14. Asante 1987, s. 159.
15. Young 1990, s. 127–28.
16. Manning 1990, s. 30–37.
17. Moseley 1992, s. 534.
18. Lefkowitz 1996, s. 38 ja 137.
19. Masonen 2000, s. 61–62.
20. Chinweizu 1987, s. 73.

Kirjallisuus

- D.I. Ajaegbo, African Historiographical Traditions from the Earliest Times to the Second World War: An Analytical Survey. *Transafrican Journal of History*, 19, 1990, s. 139–51.
- Molefi Kete Asante, *The Afrocentric Idea*. Temple University Press, Philadelphia 1987.
- George B.N. Ayithey, *Africa Betrayed*. St. Martin's Press, New York 1992.
- Chinweizu, *Decolonising the African Mind*. Pero Press, Lagos 1987.
- Finn Fuglestad, The Trevor-Roper Trap or the Imperialism of History. An Essay. *History of Africa*, 19, 1992, s. 309–26.
- Mary Lefkowitz, *Not Out of Africa. How Afro-*

centrism Became an Excuse to Teach Myth as History. Basic Books, New York 1996.

Bernard Lewis, *The Muslim Discovery of Europe*. Weidenfeld and Nicholson, London 1982.

S.K. McIntosh & R.J. McIntosh, Cities Without Citadels: Understanding Urban Origins Along the Middle Niger. Teoksessa: Thurstan Shaw et al. (toim.), *The Archaeology of Africa. Food, Metals and Towns*. Routledge, One World Archaeology 20, London 1993, s. 622–41.

John M. MacKenzie, *Orientalism. History, Theory and the Arts*. Manchester University Press, Manchester 1995.

Patrick Manning, *Slavery and African Life. Occidental, Oriental, and African Slave Trade*. Cambridge University Press, African Studies Series 67, Cambridge 1990.

Pekka Masonen, Haamin pojat. Afrikkalaisten kuvasta eurooppalaisessa ajattelussa. *Teologinen Aikakauskirja*, 101:6, 1996, s. 556–64.

Pekka Masonen, *The Negroland Revisited. Discovery and Invention of the Sudanese Middle Ages*. *Annales Academiæ Scientiarum Fennicæ, Humaniora* 309, Helsinki 2000.

Pekka Masonen, Kuinka minusta tuli neekeri eli miksi Afrikan historiaa pitää tutkia Suomessa? *Tiedepolitiikka*, 26:2, 2001, s. 55–59.

Christopher L. Miller, Orality Through Literacy: Mande Verbal Art After the Letter. *The Southern Review*, 23:1, 1987, s. 84–105.

Joseph C. Miller, History and Africa / Africa and History. *The American Historical Review*, 104:1, 1999, s. 1–32.

K.P. Moseley, Caravel and Caravan. West Africa and the World-Economies, ca. 900–1900 AD. Review: *A Journal of the Fernand Braudel Center for the Study of Economies, Historical Systems and Civilizations*, 15:3, 1992, s. 523–55.

Andrew Roberts, The Imperial Mind. Teoksessa: Andrew Roberts (toim.), *The Colonial Movement in Africa. Essays on the Movements of Minds and Materials, 1900–1940*. Cambridge University Press, Cambridge 1987, s. 24–76.

Maxime Rodinson, *Europe and the Mystique of Islam*. University of Washington Press, Seattle 1987.

Jarle Simensen, Value-Oriented in Historical Research and Writing: The Colonial Period in African History. *History in Africa*, 17, 1990, s. 267–82.

Robert Young, *White Mythologies. Writing History and the West*. Routledge, London 1990.